

Febrúar 2024

Landbúnaðarstefna

Aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu

Útgefandi:

Matvælaráðuneytið

Aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu

Febrúar 2024

mar@mar.is

www.mar.is

Umbrot og textavinnsla:

Matvælaráðuneytið

©2022 Matvælaráðuneytið

ISBN [Færa inn ISBN-númer]

Efnisyfirlit

Inngangur	5
1. Fæðuöryggi	6
1.1 Aukin kornrækt á Íslandi.....	7
1.2 Bætt hagtölusöfnun í landbúnaði	8
1.3 Afkomuvöktun og rekstrarráðgjöf í landbúnaði	8
1.4 Mælaborð landbúnaðarins.....	9
1.5 Skilvirkari stjórnsýsla við eftirlit með velferð búfjár.....	10
2. Loftslagsmál	11
2.1 Loftslagsbókhald fyrir landbúnaðinn.....	11
2.2 Loftslagsráðgjöf í landbúnaði	12
2.3 Þróun loftslagsvænni hvata í landbúnaði.....	13
2.4 Rannsóknir á sviði loftslagsmála	14
2.5 Aðlögun landbúnaðar að loftslagsbreytingum	15
3. Líffræðileg fjölbreytni	17
3.1 Verndun líffræðilegrar fjölbreytni í landbúnaði.....	17
4. Landnýting og varðveisla landbúnaðarlands	19
4.1 Reglugerð um sjálfbæra landnýtingu	20
4.2 Stafræn beitarskráning.....	21
4.3 Skjólbeltarækt.....	21
5. Hringrásarhagkerfi	23
5.1 Gæðakröfur vegna lífræns áburðar í fóður- og matvælaframleiðslu	23
6. Alþjóðleg markaðsmál	25
6.1 Frumvarp um framleiðendafélög.....	25
6.2 Stafræn umsýsla í tollamálum	26

6.3	Mat á úthlutunarkerfi tollkvóta.....	26
7.	Neytendur	28
7.1	Bætt upplýsingagjöf til neytenda.....	28
8.	Nýsköpun og tækni.....	30
8.1	Ræktunaráætlun gegn riðu	30
8.2	Kynbætur í korni.....	31
8.3	Kyngreint nautgripasæði.....	32
9.	Menntun, rannsóknir og þróun.....	34
9.1	Samningur við Landbúnaðarháskóla Íslands.....	34
9.2	Fræðsla fyrir bændur í loftslagsmálum.....	35
9.3	Hagnýtar leiðbeiningar um kornrækt og akuryrkju	36
10.	Fyrirkomulag stuðnings við landbúnað.....	37
10.1	Mótun og útfærsla stuðningskerfis landbúnaðarins til framtíðar.....	37
10.2	Innleiðing á nýju stuðningskerfi landbúnaðarins.....	38
10.3	Kortlagning gagnasöfnunar/gagnalinda í landbúnaði	39
10.4	Upplýsingagjöf um stuðningskerfi landbúnaðarins	39

Inngangur

Landbúnaðarstefna til 2040 var samþykkt á Alþingi í júní 2023.

Í landbúnaðarstefnu er sett fram framtíðarsýn fyrir íslenskan landbúnað sem tekur til umhverfis, samfélags og samkeppnishæfni. Meginmarkmið stefnunnar eru að efla og styðja íslenskan landbúnað og styrkja stoðir hans til framtíðar með sjálfbæra þróun að leiðarljósi.

Til að framtíðarsýnin verði að veruleika er lögð áhersla á tíu meginviðfangsefni. Hér á eftir verður fjallað um þau stefnumið eða markmið sem sett eru fram undir hverju meginviðfangsefni og aðgerðir sem miða að því að ná þeim markmiðum. Meginviðfangsefnin tengjast innbyrðis og aðgerðir sem eru settar fram undir einu viðfangsefni geta einnig haft áhrif á stefnumið undir öðrum viðfangsefnum.

Aðgerðaáætlunin sem hér er sett fram er til fimm ára eins og stefnan kveður á um og er ætlað að ná yfir verkefni stefnunnar á forræði matvælaráðuneytisins sem verða í forgangi á tímabilinu. Í því felst forgangsröðun en lögð er áhersla á að setja fram afmarkaðar og tímasettar aðgerðir, sem ráðuneytið telur raunhæft að komist í framkvæmd á því tímabili sem áætlunin nær yfir. Forsendur einstakra aðgerða eru ekki ljósar í öllum tilvikum og byrja verður á því að draga þær fram til að hægt sé að kostnaðarmeta og fjármagna þær aðgerðir.

1. Fæðuöryggi

Stefnumið

- Stoðir fæðukerfa og fæðuöryggis landsins verði styrktar með því m.a. að styðja við nýsköpun í landbúnaði og stuðla að aukinni sjálfbærni með tilliti til aðfanga, jarðvegsverndar, auðlindanýtingar og hringrásarhagkerfis. Aðgengi að heilnæmum mat verði óháð efnahag.
- Skilgreindar lágmarksbirgðir matvæla verði í landinu á hverjum tíma, sem og aðföng til framleiðslunnar.
- Við töku ákvarðana um landnotkun verði fæðuöryggi þjóðarinnar haft að leiðarljósi.
- Markvisst verði unnið að framförum í grasrækt og ræktun annarra fíðurjurta samhliða aukinni áherslu á fjölbreyttari garðyrkju og aðra ræktun afurða til manneldis, aukna kornrækt og hvers konar nýjungar, svo sem ræktun orkujurta.
- Styrktar verði stoðir fjárhagslegrar afkomu framleiðenda sem einnar af undirstöðum fæðuöryggis.

Um verkefnið

Fæðuöryggi telst vera til staðar þegar allt fólk hefur ávallt raunverulegan og efnahagslegan aðgang að nægum, öruggum og næringarríkum matvælum til að uppfylla næringarþarfir sínar með frjálsu fæðuvali, til að geta lifað virku og heilsusamlegu lífi.

Fæðuöryggi kallar ekki á að Ísland verði algerlega sjálfu sér nægt um matvæli, heldur er mikilvægast að auka fjölbreytni framleiðslunnar, tryggja að hún sé sjálfbær, að aðfangakeðjan sé órofin og að til staðar séu nauðsynlegar neyðarbirgðir matvæla og aðföng til framleiðslunnar.

Matvælaráðuneytið vinnur að mótun aðgerða um neyðarbirgðahald á matvælum og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu. Verkefnið byggir á greiningum og ábendingum sem koma fram í skýrslu starfshóps um neyðarbirgðir sem kom út í ágúst 2022 varðandi nokkra flokka sem teljast til neyðarbirgða s.s. matvæla, jarðefnaeldsneytis, lyfja og lækningabúnaðar, viðhaldshluti og þjónustu vegna mikilvægra innviða samfélagsins og hreinlætisvörur og sæfivörur. Hvert ráðuneyti er að skoða sitt verksvið. Vinnan miðar að því að nauðsynlegar birgðir matvæla og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu séu til staðar til þess að tryggja lífsafkomu þjóðarinnar á hættutímum. Aðgerðin er sett fram í aðgerðaráætlun matvælastefnu en vísað í hana hér.

Ásættanleg fjárhagsleg afkoma framleiðenda er ein af undirstöðum fæðuöryggis og forsenda nýliðunar í bændastétt. Í kafla 10 er fjallað um fyrirkomulag stuðnings við landbúnað.

Aðgerðir

1.1 Aukin kornrækt á Íslandi

Aðgerðin felur í sér að efla kornrækt á Íslandi

Lýsing: Fyrir liggur aðgerðaáætlun til eflingar kornrækt á Íslandi 2024-2028 sem unnin var af starfshópi á vegum Landbúnaðarháskóla Íslands (LBHÍ). Verkefnið er hluti af stjórnarsáttmála ríkisstjórnar Framsóknarflokks, Sjálfstæðisflokks og Vinstrihreyfingarinnar – græns framboðs frá 2021. Á tímabilinu verður unnið eftir aðgerðaráætluninni en þar eru settar fram 25 tillögur sem varða kynbætur, stuðning, kornsamlög, búskaparhætti, tryggingar og varnir gegn fuglum.

Í áætluninni er jafnframt sett fram ákveðin forgangröðun aðgerða. Þar eru kornkynbætur efst, en þær eru forsenda þess að nægur árangur náist í gæðum og uppskeru á byggi, höfrum og sérstaklega hveiti. Þar á eftir er lögð áhersla á framleiðslu og fjárfestingastuðning og stofnun kornsamlaga. Á árinu 2024 verður ráðist í tvö verkefni; annars vegar kynbætur á korni og hins vegar fjárfestingastuðning í kornrækt.

Áframhaldandi kornkynbætur eru lykilatriði til að efla kornrækt á Íslandi og gerður hefur verið samningur við LBHÍ um verkefnið og gert er ráð fyrir samstarfi 2024-2028. Markmið þess er að efla verulega ræktunarmöguleika, en sú vinna mun taka tíma og er forgangsatríði sem fyrr segir. Sjá nánar aðgerð 8.2. Þá er ætlunin að hluti fjármunanna verði ráðstafað til stuðnings þróunarverkefnum í kornrækt og til að efla kennslu og leiðbeiningar. Hvort tveggja mun treysta undirstöður greinarinnar til lengri tíma.

Samhliða er fyrirhugað auka frekar stuðning við innviðaupbyggingu í greininni enda er það líka langtímaverkefni. Stuðningur við fjárfestingar í kornrækt er stærsta einstaka verkefni aðgerðaáætlunarinnar. Það mun lækka verkunarkostnað og hvetja til aukinnar framleiðslu. Ennfremur er ætlunin að nýta hluta fjármunanna til beins stuðnings við framleiðslu á síðari hluta tímabilsins. Að síðustu er ætlunin að taka til frekari skoðunar að koma á uppskerutryggingum í kornrækt sem mun draga úr óvissu og efla ræktunarvilja.

Tillaga að samstarfsaðilum: LbhÍ, BÍ

Tímarammi: 2024-2028.

Árangursvísir: Ræktun á korni mælt eftir flatarmáli ræktarlands og uppskorið magn.

Fjármögnun: Framlög samkvæmt fjárlögum 2024 og fjármálaáætlun 2024-2028.

1.2 Bætt hagtölusöfnun í landbúnaði

Aðgerðin felur í sér að efla hagtölusöfnun í landbúnaði

Lýsing: Þýðingarmikið er að koma hagtölusöfnun í landbúnaði í fastari skorður, sérstaklega hvað varðar afkomu í greininni, í ljósi þess stuðnings sem hún fær, áskorana undanfarinna ára og þeirra sem framundan eru. Umræða um afkomuna þarf að byggja á staðlaðri gögnum, útgefnum með reglulegu millibili.

Tillaga að samstarfsaðilum: Hagstofa Íslands, Ráðgjafarmiðstöð landbúnaðarins (RML).

Tímarammi: 2024-2026.

Árangursvísir: Árleg útgáfa á skilgreindum hagtölum um afkomu landbúnaðar og tengdri tölfræði.

Fjármögnun: Gert er ráð fyrir að leitað verði samninga við Hagstofu Íslands (eftir atvikum í samstarfi við RML) um verkefnið en kostnaðarmat liggur ekki fyrir.

1.3 Afkomuvöktun og rekstrarráðgjöf í landbúnaði

Aðgerðin felur í sér að framlengja verkefni um aukna rekstrarráðgjöf til bænda.

Lýsing: Verkefnið „Betri gögn, bætt afkoma“ hefur verið í gangi í tæp þrjú ár samkvæmt samningi milli ráðuneytisins, Ráðgjafamiðstöðvar landbúnaðarins (RML) og samtaka sauðfjárbænda. Um er að ræða tímabundið verkefni sem miðar að því að efla rekstrarráðgjöf til sauðfjárbúa og bæta afkomu þeirra. Verkefnið byggir á verkefninu, *afkomuvöktun sauðfjárbúa*, sem snýr að söfnun og greiningu rekstrargagna frá sauðfjárbúum og nýtingar þeirra til að leiðbeina bændum um sinn rekstur. Verkefnið er unnið á vegum RML. Jafnframt hefur RML unnið rekstrargreiningar fyrir aðrar búgreinar. Aðgerðin miðar að því að viðhalda rekstrargreiningum og tryggja afkomuvöktun og efla rekstrarráðgjöf til bænda.

Tillaga að samstarfsaðilum: RML og BÍ

Tímarammi: 2024-2026.

Árangursvísir: fjöldi þátttakenda í verkefninu

Fjármögnun: Gert er ráð fyrir að leitað verði samninga við RML um framhald verkefnisins og umfang og kostnaður mótað sameiginlega í samræmi við fjárheimildir.

1.4 Mælaborð landbúnaðarins

Aðgerðin felur í sér áframhaldandi þróun á mælaborði landbúnaðarins

Lýsing:

Mælaborð landbúnaðarins var fyrst gefið út árið 2021. Mælaborðinu er ætlað að birta upplýsingar um landbúnað, veita yfirsýn yfir framleiðslu, sölu og birgðir landbúnaðarafurða hér á landi, auk stuðnings við bændur samkvæmt búvörusamningum. Mælaborðið er þróunarverkefni og var í upphafi lagt upp með að áfram yrði unnið að framþróun þess.

Aðgerðin snýr að því að tryggja áframhaldandi þróun mælaborðsins til að það nýtist sem best til að fylgjast með þróun þeirra markmiða sem sett eru fram í landbúnaðarstefnu. Gert er ráð fyrir að þróunarvinna fari fram í samráði við notendur og þá hagaðila utan matvælaráðuneytisins sem ráða yfir gögnum sem hugsanlega ætti að birta á mælaborðinu.

Tillaga að samstarfsaðilum: Þjónustuaðilar mælaborðsins og gagnaveitendur.

Tímarammi: 2024-2026.

Árangursvísir: Birting víðtækari gagna á mælaborðinu og þróun í framsetningu núverandi útgáfu.

Fjármögnun: Unnin verði kostnaðarmetin útgáfuáætlun fyrir tímabilið og framkvæmd í samræmi við fjárheimildir.

1.5 Skilvirkari stjórnsýsla við eftirlit með velferð búfjár.

Aðgerðin felur í sér að fylgja eftir ábendingum í skýrslu Ríkisendurskoðunar um velferð búfjár.

Lýsing: Í nóvember 2023 birti Ríkisendurskoðun stjórnsýsla úttekt á eftirliti Matvælastofnunar (MAST) með velferð dýra. Í skýrslunni er sex ábendingum beint til matvælaráðuneytisins m.a. um að skýra stefnu og hlutverk innan málaflokksins.

Aðgerðin er að matvælaráðuneytið fylgir eftir ábendingum í skýrslu Ríkisendurskoðunar um velferð búfjár. Hún tekur til þeirra ábendinga sem beint var til ráðuneytisins í skýrslunni. Gert er ráð fyrir að Matvælastofnun fjalli um þær ábendingar sem beint er til hennar, eftir atvikum í samráði við ráðuneytið.

Tillaga að samstarfsaðilum: Á ekki við. Tillögur verða mótaðar af MAR sem fara í hefðbundið samráð við undirbúning stjórnvaldsfyrirmæla.

Tímarammi: 2024-2025

Árangursvísir: Breytingar á lögum og öðru regluverki í samræmi við ábendingarnar.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

2. Loftslagsmál

Stefnumið

- Hvati verði skapaður innan stuðningskerfis landbúnaðarins til að auðvelda bændum að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda og auka bindingu í gróðri og jarðvegi.
- Mótaður verði rammi um framleiðslu vottaðra kolefniseininga í landbúnaði og landnotkun.
- Aukið verði við rannsóknir og vöktun á áhrifum íslensks landbúnaðar á loftslag og aðlögunar hans að loftslagsbreytingum.

Um verkefnið

Skilgreindar hafa verið loftslagsaðgerðir stjórnvalda sem matvælaráðuneytið mun vinna að á næstu árum.

Í nýju stuðningskerfi landbúnaðarins sem mun taka við af núgildandi búvörusamningum verður áhersla á að stuðningur hins opinbera styrki og fjölgi stoðum landbúnaðar og auki fjölbreytni í ræktun á grunni sjálfbærrar nýtingar í þágu loftslagsmála, umhverfis- og náttúruverndar.

Aðgerðir

2.1 Loftslagsbókhald fyrir landbúnaðinn

Aðgerðin felur í sér að innleiða loftslagsbókhald fyrir landbúnaðinn

Lýsing: Sett verður upp loftslagsbókhald fyrir hverja rekstrareiningu í landbúnaði, sem mun m.a. byggja á skráningum á ýmsum lykilstærðum í rekstri og starfsemi bóa. Mikið af þeim gögnum sem um ræðir er nú þegar safnað í ýmis kerfi eins og Afurð, landupplýsingakerfið Jörð og landupplýsingakerfi Lands og skógar.

Ætlunin er að hið nýja kerfi verði ekki íþyngjandi viðbót við núverandi skráningar fyrir landbúnaðinn, heldur straumlínulagaðra og heildstæðara. Uppfærða kerfið mun stuðla að því að hver rekstrareining geti betur fylgst með stöðu og umhverfisáhrifum síns reksturs, samhliða því að til verði heildstæðari gagnasett um stöðu- og búskaparhætti íslensks landbúnaðar, sem geta nýst til rannsókna og til að bæta losunarbókhald Íslands.

Tengja þarf kerfin sem eru í notkun, Afurð, skýrsluhaldskerfi landbúnaðarins og landupplýsingakerfi Lands og skógar betur saman og jafnframt mynda grunn að árangurstengdu stuðningskerfi landbúnaðar á sviði loftslagsmála

og annarra umhverfisþátta. Áhersla verður lögð á að koma í veg fyrir tvískráningu upplýsinga.

Þessi aðgerð tengist jafnframt yfirstandandi vinnu við að bæta gögn sem styðja við losunarbókhald Íslands fyrir landbúnaðinn í samstarfi Umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytis, matvælaráðuneytis og Umhverfisstofnunar. Það hefur hingað til vantað heildstætt gagnasett um íslenskan landbúnað, með heildartölum, landsmeðaltölum og upplýsingum um búskaparhætti og sem og þróun þeirra. Mikið af þessum upplýsingum er nú þegar safnað í ýmis kerfi, en þau hafa ekki verið tekin saman skipulega eða reglulega né verið aðgengileg miðlægt.

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ, RML, Land og skógur, Umhverfisstofnun og aðrir sem ráða yfir viðkomandi gögnum.

Tímarammi: 2024-2026.

Árangursvísir: Fjöldi búa sem færir fullnægjandi loftslagsbókhald.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

2.2 Loftslagsráðgjöf í landbúnaði

Aðgerðin felur í sér að efla loftslagsráðgjöf í landbúnaði.

Lýsing: Talsverð reynsla og þekking hefur byggst upp á sviði ráðgjafar til bænda um loftslagsmál með verkefninu Loftslagsvænn landbúnaður (LOL). Verkefnið var sett af stað árið 2020 og er heildstætt ráðgjafaverkefni sem miðar að því að virkja bændur til aðgerða til að draga úr losun í sínum rekstri.

Fyrsta skrefið í aðgerðinni er að endurmeta verkefnið og leita leiða til að skala það upp byggt á reynslunni hingað til. Samkvæmt samningi um verkefnið verður á árinu 2024 lögð áhersla á að meta árangur, reynslu og þekkingu sem hlotist hefur af verkefninu. Jafnframt verður mótað framtíðarfyrirkomulag verkefnisins en stofnsamningur þess rennur út í árslok 2024.

Mótað verður heildstætt verkefni sem bændum verður boðin þátttaka í, með aðgengi að ráðgjöf, fræðslu og kerfi þar sem skráðar eru lykiltölur í rekstri til að meta árangur aðgerða samanber aðgerð 2.1.

Tillaga að samstarfsaðilum: RML, Land og Skógur, BÍ, LbhÍ

Tímarammi: 2024-2026

Árangursvísir: Útfærsla nýs verkefnis og fjöldi þátttakenda.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga. Verkefnið loftslagsvænn landbúnaður er fjármagnað til ársloka 2024.

2.3 Þróun loftslagsvænni hvata í landbúnaði.

Aðgerðin felur í sér að endurmeta og þróa hvata til loftslagsaðgerða í stuðningskerfi landbúnaðarins

Lýsing: Búvörusamningar eru til 10 ára og gilda til ársins 2026. Stuðningskerfi sem þar er skilgreint stuðlar að mjög litlu leyti að samdrætti í losun gróðurhúsalofttegunda og stærstur hluti stuðnings er til sauðfjár- og nautgriparæktar sem losa mest sökum iðragerjunar og umfangs þeirra hérlandis. Hefjast þarf handa við að þróa stuðningskerfi sem hvetur til samdráttar í losun gróðurhúsalofttegunda frá landbúnaði ásamt aukinni bindingu. Slíkt kerfi þarf að innleiða í skrefum og óraunhæft að ætlast til að kerfisbreyting verði í einu vetfangi. Nánar er fjallað um heildarendurskoðun stuðningskerfis í kafla 10.

Árið 2024 verður þróað og hafin innleiðing á prófunarverkefni samanber aðgerð 2.2 og það notað til að skilgreina hvata og eftirfylgni sem nýtist inn í heildarendurskoðun stuðningskerfisins.

Stuðningskerfið getur m.a. falið í sér árangursmiðaða hvata sem miða að:

- aukinni framleiðni sem fækkar gripum þó framleiðslumagn haldist óbreytt
- bættri og markvissari áburðarnotkun með betri upplýsingum og betri tækni
- notkun íblöndunarefna í fóður jörturdýra til að draga úr losun frá iðragerjun
- betri ræktunaraðferðum, m.a. að skilja ekki eftir óvarða og opna akra
- tilfærslu ræktunar á jarðveg sem bindur kolefni en losar ekki
- bættri landnýtingu í þágu loftslagsmála og lífríkis - s.s. með verndun og endurheimt kolefnisríkra vistkerfa, búfjárbeit á gróið land,

Mat á árangri verður byggt á loftslagsbókhalda landbúnaðar (samanber aðgerð 2.1).

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ, RML, LBHÍ, Land og skógur og Umhverfisstofnun.

Tímarammi: 2024-2027

Árangursvísir: Fjöldi býla sem tekur þátt í verkefninu og árangur þeirra við samdrátt í losun og aukna bindingu

Fjármögnun: Umfang verkefnis ræðst af fjárheimildum.

2.4 Rannsóknir á sviði loftslagsmála

Aðgerðin felur í sér að efla rannsóknir á sviði loftslagsmála

Lýsing: Í gildi er samningur milli matvælaráðuneytisins og Landbúnaðarháskóla Íslands (LBHÍ) um þjónustu á sviði rannsókna, þróunarvinnu og sérhæfðrar ráðgjafar fyrir árin 2023-2024. Markmið samningsins er að stuðla að öflugum rannsóknum og nýsköpunar- og þróunarstarfsemi á sviði landbúnaðar og matvælaframleiðslu. Ein af megin áherslum samningsins eru loftslagsmál og lagt upp með að efla rannsóknir á því sviði. Mikilvægt er að bæta þekkingu á losun gróðurhúsalofttegunda frá landbúnaði og styrkja með því gagnaöflun fyrir losunarbókhald Íslands. Einnig þarf að leita leiða til að draga úr losun.

Á meðal þeirra rannsókna sem unnið er að eða munu koma til framkvæmda samkvæmt samningnum eru:

- Rannsóknir á ræktarlandi
- Rannsóknir og greining á metanlosun búfjár
- Rannsóknir á geymslu búfjáraður
- Framleiðsla og notkun lífkola til kolefnisbindingar
- Möguleikar á metanvinnslu heima á búum

Kortlagning á verkefnum í landbúnaði sem geta hentað til framleiðslu (og sölu) á vottuðum kolefniseiningum

Núgildandi samningur gildir út árið 2024 og í framhaldi verður unnið að endurnýjun samningsins. Sjá nánar aðgerð 9.1.

Tillaga að samstarfsaðilum: Lbhí

Tímarammi: 2024-2028

Árangursvísir: Fjöldi rannsókna og niðurstaðna sem nýtast inn í loftslagsbókhald Íslands

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga. Verður unnið með forgangsröðun innan samnings við Lbhí um rannsóknir í þágu landbúnaðar.

2.5 Aðlögun landbúnaðar að loftslagsbreytingum

Aðgerðin felur í sér að gera viðkvæmni- og áhættumat vegna aðlögunar landbúnaðar að loftslagsbreytingum.

Lýsing: Loftslagsbreytingar munu fela í sér breytingar á starfsumhverfi landbúnaðar. Dæmi um áhrif sem geta haft bein áhrif á landbúnað er að þurrkadögum kann að fjölga, úrkomuákefð eykst og veðurfar hlýnar. Afleiðingar þessa kunna að vera tíðari gróðureldar, aukin flóðahætta, aukin útbreiðsla ágengra lífvera og að skriðuföll aukist.

Samkvæmt lögum um loftslagsmál ber að vinna aðlögunaráætlun og gert er ráð fyrir því að fyrir hvern málaflökk áætlunar þurfi að vinna áhættu- og viðkvæmnimat til að undirbyggja mótun, val og forgangsröðun aðgerða. Við áhættu- og viðkvæmnimat er viðeigandi loftslagstengd hætta fyrir málaflökkinn metin gróflega og mat gert á viðkvæmni viðeigandi aðila.

Vinna þarf áhættu- og viðkvæmnimat fyrir landbúnað til að undirbyggja mótun, val og forgangsröðun aðlögunaraðgerða.

Tillaga að samstarfsaðilum: URN, BÍ, LBHÍ, Veðurstofan

Tímarammi: 2024-2025

Árangursvísir: Áhættu- og viðkvæmnimat liggur fyrir

Fjármögnun: Samningur við LBHÍ

3. Líffræðileg fjölbreytni

Stefnumið

- Landnotkun í landbúnaði tryggir verndun og endurheimt viðkvæmra og mikilvægra tegunda og vistkerfa til að stuðla að líffræðilegri fjölbreytni með vísindi vistkerfisnálgunar að leiðarljósi.
- Staðinn verði vörður um erfðaauðlindir í íslenskum landbúnaði.

Um verkefnið

Líffræðileg fjölbreytni nær yfir allar tegundir dýra, plantna, sveppa og annarra lífvera s.s. bakteríur og veirur sem finnast á jörðinni og þann breytileika sem er milli einstaklinga sömu tegundar og allt erfðaefni þeirra. Líffræðileg fjölbreytni fjallar einnig um búsvæði allra lifandi lífvera og þau vistkerfi og vistgerðir sem þær mynda og sjálfbæra nýtingu lifandi náttúru. Tilgangurinn með verndun líffræðilegrar fjölbreytni hér á landi er að styrkja og varðveita til framtíðar þær tegundir sem hafa frá upphafi skapað íslenska náttúru og þrífist hér á landi í árpúsundir og að koma í veg fyrir að tegundir deyi út af mannavöldum og hverfi..

Hlutverk þeirra sem stunda landbúnað er mikið þegar litið er til varðveislu búfjárstofna og endurheimtar líffræðilegrar fjölbreytni. Reynsla annarra þjóða sýnir að verkefni á þessu sviði skapa fjölbreytni í störfum bænda, renna styrkari stoðum undir rekstur þeirra og hafa jákvæð áhrif á ættliðaskipti á bújörðum. Einnig leiðir aukin fræðsla um landbúnað og náttúruvernd af sér jákvætt viðhorf til landbúnaðar meðal almennings.

Unnið er að endurskoðun stuðningsaðgerða í landgræðslu og skógrækt í samræmi við aðgerðaáætlun Land og líf, stefnumörkun stjórnvalda í landgræðslu og skógrækt.

Aðgerðir

3.1 Verndun líffræðilegrar fjölbreytni í landbúnaði

Aðgerðin felur í sér að leggja mat á stöðu landbúnaðar gagnvart markmiðum Samnings SP um líffræðilega fjölbreytni.

Lýsing: Ísland var meðal þeirra ríkja sem samþykktu í lok árs 2022 ný markmið Samnings Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni til ársins 2030, s.k. Global Biodiversity Framework (GBF). GBF hefur fjögur meginmarkmið (goals) til ársins 2050 sem eru vernd og endurheimt líffræðilegrar fjölbreytni, sjálfbær nýting náttúruauðlinda, viðhald og efling

vistkerfa og þeirri þjónustu sem þau veita, á sanngjarnan hátt fyrir alla. Einnig eru 23 sértækari markmið (targets) sem ætlunin er að ná fyrir árið 2030.

Dæmi um markmið sem snúa beint að landbúnaði eru:

- Sjálfbær landbúnaður, eldi, fiskveiðar og skógrækt. Fjölga aðgerðum sem eru jákvæðar fyrir líffræðilega fjölbreytni í þessum geirum. Tryggja langtímaseiglu í náttúrulegum kerfum sem tryggja fæðuöryggi.
- Að árið 2030 séu a.m.k. 30% allra raskaðra svæða á landi, í fersku vatni, strandsvæðum og hafi undir virkri endurheimt.
- Minnka hvata sem stuðla að hnignun líffræðilegrar fjölbreytni.

Kortleggja þarf stöðu þessara markmiða hvað landbúnað og landnýtingu varðar og hvort og hvernig unnið er að markmiðunum.

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ, BIODICE, Land og skógur, LbhÍ,

Tímarammi: 2024-2025

Árangursvísir: Mat á stöðu liggur fyrir

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

4. Landnýting og varðveisla landbúnaðarlands

Stefnumið

- Sett verði skýr viðmið um land- og beitarnýtingu með reglugerð um sjálfbæra landnýtingu. Innan ramma þeirra verði settar reglur um nýtingu á einstökum svæðum.
- Sett verði skýr og samræmd viðmið um hvernig flokka skuli land með tilliti til landbúnaðar og búskapar og hvernig það verði best varðveitt, byggt á upplýsingum um gæði jarðvegs og skilyrðum til ræktunar.
- Sérkenni landbúnaðarlands og landslags verði virt, viðgangur vistkerfa verði tryggður og nytjaland, jarðfræðileg fjölbreytni og menningarlandslag verði varðveitt.

Um verkefnið

Markmið laga um landgræðslu eru að vernda, endurheimta og bæta þær auðlindir þjóðarinnar sem fólgnar eru í gróðri og jarðvegi og tryggja sjálfbæra nýtingu lands.

Land er takmörkuð auðlind og landbúnaðarland sem hentar vel til ræktunar matvæla og fôðurs er verðmætt. Samkeppni ríkir um land í dreifbýli vegna aukinnar eftirspurnar eftir landi til skógræktar, undir frístundabyggð, fyrir ferðaþjónustu, íbúðaruppbyggingu í dreifbýli og nýtingu vindorku. Mikilvægt er að landnotkun í dreifbýli feli í sér vernd góðs landbúnaðarlands sem þarf að geta staðið undir aukinni matvælaframleiðslu til framtíðar á sama tíma og sveitir landsins þurfa að geta vaxið og dafnað.

Sveitarfélög hafa tækifæri til að vernda gott ræktunarland við aðalskipulagsgerð en til þess að það sé raunhæft þarf að vera búið að flokka land, þannig að ljóst sé hvar gott ræktunarland er að finna. Að sama skapi er mikilvægt að greina hvar land hentar ekki til landbúnaðar, búfjárbætur eða ræktunar, vegna umhverfisaðstæðna, ástands vistkerfa eða annarra verndarsjónarmiða.

Stefnumið um flokkun ræktunarlands eru í gildandi landsskipulagsstefnu frá 2016. Þáverandi atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti gaf út leiðbeiningar um slíka flokkun 2021. Þessi stefnumið eru ítarlegar útfærð sem aðgerð í hvítbók um landskipulagsstefnu frá 2023 sem er til undirbúnings endurskoðunar hennar hjá innviðaráðuneytinu. Aðgerðin felur í sér að gæði lands til ræktunar verða kortlögð á landsvísu út frá bestu fánlegu gögnum sem lögð verða til grundvallar við skipulagsgerð og aðra stefnumótun um

landnýtingu. Gert er ráð fyrir að gagnagrunnur verði í umsjón Lands og skógar og hann uppfærður eftir því sem upplýsingar verða betri.

Ákvæði um flokkun lands með tillit til ræktunarmöguleika eru jafnframt í jarðalögum.

Aðgerðir

4.1 Reglugerð um sjálfbæra landnýtingu

Aðgerðin felur í sér að innleiða reglugerð um sjálfbæra landnýtingu

Lýsing: Reglugerð um sjálfbæra landnýtingu hefur verið í vinnslu í talsverðan tíma en hún byggir á lögum um landgræðslu nr. 155/2018. Sama aðgerð er einnig í aðgerðaráætluninni "Land og líf" (6.2)

Ósjálfbær landnýting er ein af meginorsökum eyðingar og hnignunar vistkerfa hér á landi. Ósjálfbær landnýting hefur neikvæð áhrif á kolefnisbúskap landsins, líffræðilega fjölbreytni, virkni vistkerfa og framtíðarmöguleika samfélagsins. Í 9. gr. laga um landgræðslu kemur fram að nýting lands skuli vera sjálfbær þannig að ekki sé gengið á auðlindir og þær endurheimtar eins og unnt er. Jafnframt skal viðgangur og virkni vistkerfa haldast. Nýting lands skal byggjast á viðmiðum um sjálfbærni og nauðsynlegt er að setja þau með reglugerð.

Reglugerð um sjálfbæra landnýtingu er í vinnslu og var síðast kynnt í samráðsgátt stjórnvalda í janúar 2024 en þar á undan árið 2021. Markmið hennar er að tryggja sjálfbæra landnýtingu með leiðbeiningum og viðmiðum þar að lútandi sem taki mið af ástandi lands, m.a. varðandi beit búfjár, umferð fólks og ökutækja, framkvæmdir og akuryrkju.

Tillaga að samstarfsaðilum: Land og skógur, BÍ, sveitarfélög og aðrir hagaðilar landnýtingar.

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Gildistaka nýrrar reglugerðar um sjálfbæra landnýtingu

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

4.2 Stafræn beitarskráning

Aðgerðin felur í sér að skráning beitolands í gæðastýrðri sauðfjárframleiðslu verður gerð stafræn.

Lýsing: Gæðastýrð sauðfjárframleiðsla hófst 2003. Alltaf hefur verið skylda að gefa upp það beitoland sem framleiðandi nýtir en slíkar skráningar eru enn á pappírformi sem gerir umsýslu og endurskoðun flókna. Við innleiðingu jarðræktarstyrkja og landgreiðslna árið 2017 var gert að skilyrði að kortleggja ræktarland stafrænt. Gert er ráð fyrir að framleiðendur fái 12-18 mánaða svigrúm til að skrá beitolönd sín stafrænt með sama hætti áður en það verður skilyrði fyrir stuðningsgreiðslum til gæðastýrðrar sauðfjárframleiðslu. Ef sérstakur kostnaður fellur til er gert ráð fyrir að framleiðendur beri kostnaðinn með sama hætti og þeir báru kostnað við túnkortagerð sem er forsenda jarðræktarstyrkja og landgreiðslna.

Tillaga að samstarfsaðilum: Land og skógur, Bí og aðilar sem annast kortagerð í landbúnaði.

Tímarammi: 2024-2025

Árangursvísir: Hlutfall þátttakenda í gæðastýrðri sauðfjárframleiðslu sem hafa skráð stafrænt þau beitolönd sem þeir nýta.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga

4.3 Skjólbeltarækt

Aðgerðin felur í sér að framkvæma rannsóknir á áhrifum skjólbelta og skjólskóga á kornrækt

Lýsing: Rannsóknir á áhrifum skjólbelta og skjólskóga á kornrækt verði unnar af Land og skógi í samstarfi við Jarðræktarmiðstöð LbhÍ. Langtímarannsóknir verði gerðar á áhrifum skjóls á gæði, þroska og uppskerumagn á bygggi, hveiti og höfrum. Rannsóknir verði gerðar á tegundavali í skjólbeltum til að ná sem mestum árangri. Aðgerðin er í samræmi við tillögur í aðgerðaáætlun til eflingar kornrækt á Íslandi, Bleikir akrar.

Tillaga að samstarfsaðilum: Land og skógur, Lbhí

Tímarammi: 2026-2028

Árangursvísir: Fjöldi rannsókna og birting niðurstaðna.

Fjármögnun: Eftir er að móta rannsóknaráætlun og meta kostnað.

5. Hringrásarhagkerfi

Stefnumið

- Stutt verði við hringrásarhagkerfið með þróun í fullvinnslu og fullnýtingu afurða og þannig verði stuðlað að minni sóun og minna kolefnisspori.
- Tryggja skuli að landbúnaður gegni stóru hlutverki innan hringrásarhagkerfisins, ekki síst varðandi nýtingu á lífrænum efnum.

Um verkefnið

Saman gegn sóun er almenn stefna til 2027 á forræði umhverfis, orku- og loftslagsráðherra um úrgangsförvarnir. Jafnframt hefur verið unnið eftir sjónarmiðum stefnunnar “Í átt að hringrásarhagkerfi” sem umhverfisráðherra gaf út árið 2021. Í hugmyndafræði hringrásarhagkerfisins er sett í forgang að draga úr myndun úrgangs og stuðla þannig að minni eftirspurn eftir náttúruauðlindum. Í stefnunni er lögð áhersla á nægjusemi, betri nýtni og minni sóun ásamt því að auka fræðslu til að koma í veg fyrir myndun úrgangs.

Mikilvægt er að koma á söfnunarkerfi fyrir dýraleifar. Í matvælastefnu er aðgerð sem felur í sér að komið verði á skipulögðu og samræmdu söfnunarkerfi fyrir landið allt í þeim tilgangi að safna dýraleifum, hindra útbreiðslu dýrasjúkdóma og nýta hráefnið til verðmætasköpunar.

Aðgerðir

5.1 Gæðakröfur vegna lífræns áburðar í fóður- og matvælaframleiðslu

Aðgerðin felur í sér mótun tillögu að gæðakröfum vegna nýtingar lífbrjótanlegra efna sem áburð fyrir fóður- og matvælaframleiðslu.

Lýsing: Á næstu árum og áratugum er brýnt að nýta mun betur til áburðargjafar þau lífbrjótanlegu efni sem til falla hér á landi. Það mun koma í veg fyrir neikvæð loftslagsáhrif og mengun vegna förgunar þeirra en mun einnig draga úr þörf á innflutningi áburðar og fódurs. Það síðastnefnda hefur að auki áhrif á fæðuöryggi landsins. Þessi markmið koma fram í stefnu umhverfisráðherra “Í átt að hringrásarhagkerfi” frá 2021, gildandi aðgerðaætlun stjórnvalda í loftslagsmálum og stöðuskjali matvælaráðuneytisins um bættu nýtingu lífbrjótanlegra efna í landgræðslu og landbúnaði frá 2023.

Fyrsta skrefið er að framkvæma áhættumat á notkun áður ónýtttra lífbrjótanlegra efna til áburðar og síðan gæðakröfur. Kortleggja þarf fyrst þær

spurningar sem áhættumatið á að svara. Aðgerðin tengist aðgerð í matvælastefnu um nýtingu dýraleifa (ABP).

Tillaga að samstarfsaðilum: Umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytið, Áhættumatsnefnd á sviði matvæla, fóðurs, áburðar og sáðvöru, Matvælastofnun, Matís og Umhverfisstofnun.

Tímarammi: 2024-2026

Árangursvísir: Fyrir liggi áhættumat og ofangreindar gæðakröfur.

Fjármögnun: Kostnaður hefur ekki verið metinn.

6. Alþjóðleg markaðsmál

Stefnumið

- Stuðlað verði með markvissum hætti að auknum ábata neytenda og aukinni samkeppni á markaði með landbúnaðarvörur en jafnframt verði gætt að hagsmunum og rekstrarskilyrðum innlendra framleiðenda.
- Tryggt verði með löggjöf að innlendir framleiðendur hafi ekki lakara svigrúm til hagræðingar og samstarfs en framleiðendur

Um verkefnið

Til að starfsskilyrði landbúnaðar hér á landi séu sambærileg og í nágrannalöndunum kann að vera þörf á að auka svigrúm innlendra framleiðenda landbúnaðarvara innan þess ramma er EES aðildin heimilar.

Aðgerðir

6.1 Frumvarp um framleiðendafélög

Aðgerðin felur í sér að tryggja með löggjöf að innlendir framleiðendur hafi ekki lakara svigrúm til hagræðingar og samstarfs en framleiðendur í nágrannalöndum þar sem starfað er samkvæmt EES-löggjöf

Lýsing: Matvælaráðherra hefur mælt fyrir frumvarpi til laga um breytingu á búvörulögum nr. 99/1993. Frumvarpið sem var lagt fram heimilar fyrirtækjum í eigu eða undir meirihlutastjórn frumframleiðenda að eiga með sér samstarf um afmarkaða þætti líkt og tíðkast í nágrannalöndum. Einkum er horft til reglna ESB á þessu sviði. Með því er stefnt að því að styrkja stöðu framleiðenda búvara og skapa tækifæri til aukinnar samvinnu og verðmætasköpunar. Stefnt er að því að innlendir framleiðendur hafi ekki lakara svigrúm til hagræðingar en tíðkast í nágrannalöndum okkar.

Tillaga að samstarfsaðilum: Á ekki við, en fái frumvarpið brautargengi á Alþingi verður það nánar útfært með reglugerð sem fer í hefðbundið samráð.

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Afgreiðsla frumvarps og setning reglugerðar.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

6.2 Stafræn umsýsla í tollamálum

Aðgerðin felur í sér að tryggja áframhaldandi þróun á stafrænni umsýslu með tollkvóta fyrir landbúnaðarvörur með enn meiri sjálfvirknivæðingu, samtengingu tölvukerfa og gera það kleift að fylgjast með nýtingu tollkvóta í rauntíma.

Lýsing: Úthlutanir og útboð tollkvóta fara fram að mestu leyti með stafrænum hætti á vefkerfinu tollkvoti.is. Með aðgerðinni er stefnt að ljúka þróun kerfisins með því að setja upp samskiptalag við tölvukerfi Skattsins sem einfaldar umsýslu með tollkvóta fyrir stjórnásluna sem og notendur kerfisins. Samskipti kerfanna munu einnig bjóða upp á að hægt verður að fylgjast með nýtingu tollkvóta mun betur en nú er.

Tillaga að samstarfsaðilum: Skatturinn

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Verklök næsta áfanga í þróun tollkvoti.is

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga

6.3 Mat á úthlutunarkerfi tollkvóta

Aðgerðin felur í sér að meta ábata af úthlutunarkerfi tollkvóta

Lýsing: Núverandi fyrirkomulag í úthlutun tollkvóta tók gildi með breytingu á búvörulögum árið 2019, lög nr. 152/2019. Ein úthlutun samkvæmt hinu nýja fyrirkomulagi fór fram árið 2020 en á tímum heimsfaraldurs var tímabundið horfið aftur til eldra kerfis. Jafnvægisútboð var tekið upp að nýju haustið 2022. Takmörkuð reynsla er því komin á hið nýja kerfi.

Þegar aukin reynsla er komin á úthlutunarkerfið verður farið í það verkefni að leggja mat á kerfið og hvort að markmið um aukinn ábata neytenda með breyttu úthlutunarkerfi hafa gengið eftir. Einkum verður horft til þess að meta áhrif af nýrri útboðsaðferð tollkvóta.

Tillaga að samstarfsaðilum: Fagaðilar á viðkomandi sviði

Tímarammi: 2026-2027

Árangursvísir: Greining / mat liggur fyrir

Fjármögnun: Kostnaðarmat liggur ekki fyrir og framkvæmd ræðst af fjárheimildum.

7. Neytendur

Stefnumið

- Stuðlað verði að aðlögunarhæfni landbúnaðarins til að mæta þörfum neytenda á hverjum tíma.
- Góðar nettengingar og tækniframfarir verði nýttar til að auka aðgang framleiðenda að markaði.
- Upplýsingagjöf og bein tengsl milli framleiðenda og neytenda styrki gagnkvæmt traust.
- Sérstaklega verði hugað að leiðum til að auðvelda neytendum að velja vörur eftir eigin gildum og afstöðu til landbúnaðarframleiðslu, m.a. með bættum upplýsingum um uppruna, innihald og kolefnisspor landbúnaðarafurða.

Um verkefnið

Bein tengsl bænda og neytenda eru skapandi og stuðla að vöruþróun og nýsköpun. Upprunamerkingar þurfa að fylgja vörum gegnum framleiðslu og söluferil. Neytendur eiga rétt á upplýsingum um uppruna, framleiðslu- hætti, lyfjanotkun og umhverfisáhrif matvæla sem þeir kaupa í verslunum, neyta á veitingahúsum eða í mótuneytum.

Heildarendurskoðun á stuðningskerfi landbúnaðarins er mikilvægur liður í því stuðla að aðlögunarhæfni landbúnaðarins til að mæta þörfum neytenda á hverjum tíma. Í kafla 10 er nánar fjallað um þá aðgerð.

Í gildi er samningur MAR við Matís fyrir árið 2024 um að viðhalda ÍSGEM gagnagrunninum. Gagnagrunnurinn heldur utan um næringargildi matvæla og tryggir að framleiðendur jafnt og neytendur geti nálgast traustar og áreiðanlegar upplýsingar.

Í síðustu skýrslu um framvindu byggðaáætlunar kemur fram að síðustu sveitarfélögin eru við það að ljúka uppbyggingu ljósleiðarakerfa á grundvelli Ísland ljóstengt. Könnun á áformum fjarskiptafyrirtækja um uppbyggingu á ljósleiðara í öllum þéttbýlisstöðum og byggðakjörnum hefst snemma árs 2024. Slíkri könnun er ætlað að draga fram hvar fjarskiptafyrirtækin hyggjast leggja ljósleiðara á markaðslegum forsendum í fyrirsjáanlegri framtíð og hvar ekki.

Aðgerðir

7.1 Bætt upplýsingagjöf til neytenda

Aðgerðin felur í sér að bæta upplýsingagjöf um matvæli til neytenda.

Lýsing: Samkvæmt matvælastefnu verður unnið að því að gera upplýsingar um þær kröfur sem gerðar eru á upprunamerkingar aðgengilegri neytendum. Matvælaráðuneytið í samstarfi við Matvælastofnun og hagaðila munu móta aðgerð sem stuðlar að bættri upplýsingagjöf um uppruna og upprunamerkingar matvæla.

Aðgerðin verður í aðgerðaáætlun matvælastefnu þegar hún hefur verið mótuð og verður lögð áhersla á að vinna að henni þar enda falla þar fleiri matvæli undir en landbúnaðarframleiðsla.

Tillaga að samstarfsaðilum: MAST, Matís og aðrir hagaðilar.

Tímarammi: 2024-2027

Árangursvísir: Sjá aðgerðaáætlun matvælastefnu þegar aðgerðin hefur verið mótuð.

Fjármögnun: Sjá aðgerðaáætlun matvælastefnu þegar aðgerðin hefur verið mótuð.

8. Nýsköpun og tækni

Stefnumið

- Ný tækni og endurnýjanlegir orkugjafar verði nýttir í þágu framþróunar og nýsköpunar.
- Innleiðing rakningarkerfa byggji upp tengsl bænda og neytenda auk þess sem þau nýtist í þágu matvælaöryggis.
- Tækniframfarir verði nýttar til framþróunar í íslenskri landbúnaðarframleiðslu.

Um verkefnið

Standa þarf vel og skipulega að miðlun þekkingar og hagnýtum úrlausnum til að ná árangri við að bæta samkeppnishæfni íslensks landbúnaðar og aðlaga hann nýjum kröfum. Samhliða fræðilegum rannsóknum þarf að efla stoðþjónustu og ráðgjöf til bænda til að auðvelda þeim að aðlagast nýjum verkefnum og kröfum. Árangursrík landbúnaðarstefna krefst þess að tekið sé mið af þróun nýrrar tækni og áhrifum hennar á störf bænda. Virkja ber þá þekkingu sem þegar er fyrir hendi með notkun hátækni í ýmsum greinum landbúnaðar og leggja ríka áherslu á að kynna bændum hvað er í húfi bæði við ræktun búfjár og nytjaplantna.

Aðgerðir

8.1 Ræktunaráætlun gegn riðu

Aðgerðin felur í sér að riðuveiki verði útrýmt í íslensku sauðfé með ræktun verndandi og mögulega verndandi arfgerða, auk öflugar vöktunar, söfnunarkerfis fyrir dýrahæ og smitvarna.

Lýsing: Riðuveiki í sauðfé veldur bæði búsisfjum hjá bændum, miklum fjárútlátum hins opinbera að ótöldum þjáningum riðuveikra kinda. Þann 1. nóvember 2023 skilaði sérfræðingahópur um riðuveiki af sér skýrslu til matvælaráðherra þar sem lögð var áhersla á nýja nálgun í baráttunni gegn riðuveiki með því að rækta gegn veikinni. Sérfræðingahópurinn lagði áherslu á að gefin yrði út sameiginlega landsáætlun um riðuveikilaust Ísland innan tiltekins árafjöldi. Sameiginleg landsáætlun hagsmunaaðila og stjórnvalda er líklegri til að skila meiri árangri en stjórnvaldsfyrirmæli ein og sér og því hefur matvælaráðherra ákveðið að ráðuneytið leiði gerð sérstakrar landsáætlunar um útrýmingu riðuveiki hér á landi. Frá áramótum hefur yfirdýralæknir verið ráðinn tímabundið til að leiða verkefnið. Matvælaráðherra telur rétt að sérstökum starfshópi verði komið á fót sem

vinni með yfirdýralækni að gerð landsáætlunar. Áætlunin þarf að lýsa því hvernig standa eigi að útrýmingu riðuveiki hér á landi með ræktun verndandi og mögulega verndandi arfgerða sem leiðandi aðgerð. Setja þarf markmið, skilgreina verkþætti, fjármögnun ofl., auk þess að tilgreina hver bera eigi ábyrgð á hverjum verkþætti. Aðkoma Bændasamtaka Íslands og Matvælastofnunar er bæði rétt og nauðsynleg.

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ og Matvælastofnun

Tímarammi: Reiknað er með að verkefnið í heild taki 15-20 ár. Fjármögnun verkefnisins er tryggð til ársins 2027/2028.

Árangursvísir:

- Útgáfa sameiginlegrar landsáætlunar og framgangur markmiða sem þar verða skilgreind.
- Söfnunarkerfi dýrahæja virkt um allt land samkvæmt aðgerð þess efnis í aðgerðaáætlun matvælastefnu.

Fjármögnun: Aðgerðin er fjármögnuð að hluta. Í fjárlögum fyrir árið 2024 var veitt 110 m.kr. framlag til innleiðingar verndandi arfgerða í íslenska sauðfjárstofninn. Gert er ráð fyrir að það framlag haldist óbreytt til og með árinu 2025 en hækki svo í 120 m.kr. árið 2026, verði 90 m.kr. árið 2027 og lækki síðan í 60 m.kr. fyrir hvort árið 2028 og 2029. Eru fjárhæðirnar fyrir árin 2025-2029 settar með fyrirvara um breytingar sem mögulega kunna að verða með samþykkt fjárlaga fyrir þessi ár. Í fjárlögu 2023 kom svo 58 m.kr. framlag til verkefnisins.

8.2 Kynbætur í korni

Aðgerðin felur í sér að þróa kornyrki sem eru aðlöguð íslenskum aðstæðum.

Lýsing: Kornrækt er óvída stunduð jafn norðarlega og á Íslandi og nauðsynlegt að aðlaga yrki að íslenskum umhverfisaðstæðum til að styðja við uppbyggingu kornræktar og aukna verðmætasköpun. Ráðuneytið hefur gert samning við Landbúnaðarháskóla Íslands (LBHÍ) um framkvæmd verkefnisins um kynbætur á byggi, hveiti og höfrum til ræktunar á Íslandi. Markmið

verkefnisins er að þróa kornyrki sem eru aðlöguð íslenskum aðstæðum. Annað markmið er að byggja upp hæfni og getu í plöntukynbótum og plöntuerfðafræði á Íslandi. Kornkynbæturnar fara fram í samvinnu við sænska fyrirtækið Lantmännen. Afurðir verkefnisins eru yrki af bygg, höfrum og hveiti sem eru aðlöguð íslenskum aðstæðum. Niðurstöður um frammistöðu kynbótaefniviðs og sáðvöru á markaði fyrir bygg, hveiti og hafra sem nýtist bændum við val á yrkjum. Aðilar samkomulagsins stefna að samstarfi um verkefnið á tímabilinu 2024-2028, en er ljóst að framkvæmdin er háð fjárheimildum í fjárlögum. Heildarfjárhæð vegna verkefnisins á árinu 2024 er 54 milljónir króna.

Tillaga að samstarfsaðilum: LBHÍ

Tímarammi: 2024-2028

Árangursvísir: Fjöldi og nýting kynbættra kornyrkja sem bjóðast á innanlandsmarkaði.

Fjármögnun: 54 milljónir króna árið 2024, innan ramma fjárlaga. Fyrirvari um fjárheimildir Alþingis 2025-28.

8.3 Kyngreint nautgripasæði

Aðgerðin felur í sér að meta ávinning þess að nautgripabændum gefist kostur á sæðingum með kyngreindu sæði.

Lýsing: Eftir innleiðingu erfðamengisúrvals má segja að næsta stóra skrefið framundan í nautgriparækt sé kyngreining á sæði. Með því er hægt að velja fyrirfram hvort fæðist kvígu eða nautkálfa. Með aðferðinni er lagt upp með að sæða bestu kýrnar með kyngreindu sæði og fá úr þeim kvígukálfa. Slíkt getur hraðað erfðaframförum og eykur þar með framleiðni. Um leið er ekki þörf á því að ala upp jafn marga kvígukálfa til að endurnýja kúastofninn eins þarf í dag. Af því leiðir að færri gripi þarf til sömu framleiðslu og þar með verður minni losun metans vegna iðragerjunar.

Aðgerðin felur í sér að meta efnahagslegan og loftslagslegan ávinning þess að nautgripabændum gefist kostur á sæðingum með kyngreindu sæði.

Ráðuneytisstjórahópur um fjárhagsvanda landbúnaðar í desember 2023 lagði til að þessi aðgerð yrði tekin til skoðunar.

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ, RML og NBÍ

Tímarammi: 2025-2026

Árangursvísir: Mat á ávinningi liggur fyrir.

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga.

9. Menntun, rannsóknir og þróun

Stefnumið

- Háskólamenntun, starfsmenntun og endurmenntun leggi grunn að framsæknum og öflugum landbúnaði.
- Tryggt verði hæfilegt jafnvægi milli fræðilegra og hagnýtra háskólarannsóknna sem kynntar verði framleiðendum á markvissan hátt.
- Lögð verði áhersla á miðlun þekkingar til framleiðenda í því skyni m.a. að efla samkeppnishæfni landbúnaðar, draga úr losun gróðurhúsalofttegunda, auka bindingu í gróðri og jarðvegi, styðja sjálfbæra landnýtingu og efla lífræna ræktun.
- Landbúnaður verði framsækinn og eftirsóknarverður starfsvettvangur óháð efnahag, kyni og uppruna.

Um verkefnið

Nýsköpun og nýting tækni krefst menntunar og rannsókna í landbúnaði eins og fjallað er um í 8. kafla. Samhliða fræðilegum rannsóknum í háskólum verður að leggja mikla rækt við hagnýtar rannsóknir og leiðbeiningar í þágu bænda og landbúnaðar. Í landbúnaði skiptir miklu að strax á framhaldsskólastigi sé boðin góð grunnmenntun sem síðan er augin stig af stigi. Endurmenntun, fjarnám og annað virkt ráðgjafar- og fræðslustarf ræður miklu um hvernig bændum tekst að tileinka sér nýja tækni og laga rekstur sinn að nýjum umhverfis- og markaðskröfum.

Fyrir íslenskan landbúnað og þróun hans sé mikilvægt að í landinu séu öflugir skólar sem sinna fræðslumálum greinarinnar í víðu samhengi. Fræðslumál landbúnaðarins snúa ekki aðeins að bændum. Ekki er síður mikilvægt að leggja rækt við að kynna gildi landbúnaðar fyrir öllum almenningi. Leggja ber sérstaka rækt við komandi kynslóðir, og kynna fyrir þeim landbúnað, störf til sveita og afurðir.

Tillögur að aðgerðaáætlun til eflingar lífrænni framleiðslu liggja fyrir og er samráðsferli lokið. Gert er ráð fyrir að endanleg áætlun verði birt á næstu vikum.

Aðgerðir

9.1 Samningur við Landbúnaðarháskóla Íslands

Aðgerðin felur í sér að endurnýja samning við Landbúnaðarháskóla Íslands en núgildandi samningur gildir út 2024.

Lýsing: Núgildandi samningur MAR og LbhÍ um þjónustu á sviði rannsókna, þróunarvinnu og sérhæfða ráðgjöf gildir út árið 2024. Fyrirætlanir eru um að endurnýja samninginn með áherslum í samræmi við landbúnaðarstefnu, matvælastefnu, aðgerðaáætlun í loftslagsmálum og aðra tengda stefnumótun sem snertir landbúnaðinn.

Tillaga að samstarfsaðilum: Landbúnaðarháskóli Íslands

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Gildistaka nýs samning við LbhÍ

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga í samræmi við fjárheimildir til rannsókna háskóla í þágu landbúnaðar.

9.2 Fræðsla fyrir bændur í loftslagsmálum

Aðgerðin felur í sér að efla fræðslu til bænda á sviði loftslagsmála.

Lýsing: Undanfarin ár hafa matvæla- og umhverfis, orku- og loftslagsráðuneyti starfrækt verkefnið *Loftslagsvænn landbúnaður* og nú taka tæplega 60 bú þátt í því.

Fyrirætlanir eru um að nýta þá þekkingu sem orðið hefur til með því að auka verulega útgáfu fræðsluefnis m.a. með nýrri vefsíðu, miðlun upplýsinga um þátttökubú og nýju efni um möguleika bænda til að draga úr losun eða auka bindingu. Þetta efni verður aðgengilegt öllum bændum.

Tillaga að samstarfsaðilum: RML og Land og skógur.

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Útgáfa og nýting fræðsluefnisins

Fjármögnun: Fjármagn til verkefnisins árið 2024 er tryggt með samningi við RML og Land og Skóg um Loftslagsvænan landbúnað.

9.3 Hagnýtar leiðbeiningar um kornrækt og akuryrkju

Aðgerðin felur í sér að efla fræðslu til bænda á sviði kornræktar.

Lýsing: Markmið aðgerðarinnar er að auka þekkingu framleiðenda á kornrækt og akuryrkju. Verkefnið er að útbúa hagnýtar ræktunarleiðbeiningar fyrir kornrækt við íslenskar aðstæður. Það er í samræmi við aðgerðaráætlun um eflingu kornræktar, Bleikir akrar, sem LbhÍ vann fyrir ráðuneytið. Leiðbeiningarnar verða unnar í samvinnu við bændur, ráðunauta og aðra sérfræðinga. Leiðbeiningarnar verða aðgengilegar öllum framleiðendum og eru annars vegar hagnýtar ritaðar leiðbeiningar og hins vegar mynd- og margmiðlunarefni. Öllum verður heimilt að nýta leiðbeiningarnar endurgjaldslaust til kennslu eða ráðgjafar. Fjallað verður meðal annars um jarðvinnslu, yrkjavað, áburðarnotkun, varnarefni, uppskeru og verkun korns.

Tillaga að samstarfsaðilum: LbhÍ,

Tímarammi: 2024

Árangursvísir: Útgáfa og nýting fræðsluefnisins.

Fjármögnun: Fjármagn til verkefnisins 2024 er tryggt með samningi við LBHÍ.

10. Fyrirkomulag stuðnings við landbúnað

Stefnumið

- Stuðningur hins opinbera styrki og fjölgi stoðum landbúnaðar á grunni sjálfbærrar nýtingar í þágu loftslagsmála, umhverfis- og náttúruverndar og fjölbreytni í ræktun.
- Áherslur í styrkjakerfi landbúnaðar styðji við fjölbreyttari framleiðslu landbúnaðarafurða og aukin áhersla verði lögð á jarðrækt og aðra landnýtingu, skógrækt, endurheimt vistkerfa, náttúruvernd og landvörslu á grunni efnahagslegrar, félagslegrar og umhverfislegrar sjálfbærni.
- Við ráðstöfun opinbers fjár eða við aðrar aðgerðir til að efla stoðir landbúnaðar verði sérstaklega hugað að því að auðvelda kynslóðaskipti og nýliðun.
- Stuðningur við landbúnað skapi stöðugan og traustan grundvöll fyrir innlenda matvælaframleiðslu og fæðuöryggi þjóðarinnar.

Um verkefnið

Samningar um nágildandi stuðning við landbúnað renna út í árslok 2026. Við síðari endurskoðun kerfisins í janúar 2024 var meðal annars bókað að aðilar samningsins væru sammála um að hefja nú þegar samtal um starfsumhverfi landbúnaðar í heild sinni til framtíðar. Verkefnið felst í að móta áherslur um það kerfi sem tekur við, með tillit til landbúnaðarstefnunnar, annarrar stefnumótunar stjórnvalda sem snertir landbúnaðinn og samráði við hagaðila.

Aðgerðir

10.1 Mótun og útfærsla stuðningskerfis landbúnaðarins til framtíðar

Aðgerðin felur í sér mótun framtíðarfyrirkomulags stuðnings við landbúnað meðal annars með því að draga saman þá þætti gildandi í stefnumótun stjórnvalda sem hafa þýðingu fyrir verkefnið.

Lýsing: Nágildandi búvörusamningar gilda í 10 ár og renna út árið 2026. Í vinnu ráðuneytisstjórahóps sem skipaður var í október 2023 vegna erfiðrar fjárhagsstöðu bænda, kom fram að núverandi stuðningskerfi er óskilvirkt,

með óskýr markmið og hvata sem eru ekki í samræmi við áherslur stjórnvalda eða hagsmuni atvinnugreinarinnar í heild. Í ljósi þess var lagt til að þegar í stað yrði ráðist í vinnu við að undirbúa heildarendurskoðun stuðningskerfisins.

Gert er ráð fyrir að hefja vinnuna á árinu 2024 með samtali við hagaðila en tímalína í heild liggur ekki fyrir. Vinnan felst í því að móta og útfæra stuðningskerfi landbúnaðarins sem tekur við eftir að gildistíma núverandi kerfis lýkur.

Tillaga að samstarfsaðilum: Hagaðilar á málefnasviðinu

Tímarammi: 2024 - 2026

Árangursvísir: Nýtt stuðningskerfi liggur fyrir

Fjármögnun: Fjárheimild eru til staðar á árinu 2024 til greiningar- og stefnumótunarvinnu. Gert er ráð fyrir að hún verði nýtt til að kosta vinnu við að leggja mat á kerfið og móta tillögur til framtíðar.

10.2 Innleiðing á nýju stuðningskerfi landbúnaðarins

Aðgerðin felur í sér að innleiða nýtt stuðningskerfi landbúnaðarins.

Lýsing: Þegar nýtt stuðningskerfi hefur verið mótað og samþykkt þá tekur við innleiðing á nýju kerfi. Lengd innleiðingar mun mótast af eðli hins nýja kerfis og umfangi breytinga.

Breytingar verða innleiddar á þann veg að framleiðendur hafi svigrúm til að aðlagast breyttu fyrirkomulagi.

Tillaga að samstarfsaðilum: BÍ og bændur almennt.

Tímarammi: Ekki síðar en 2027

Árangursvísir: Nýtt stuðningskerfi hefur verið innleitt

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga, en hvort sértækur kostnaður fylgi innleiðingu ræðst á síðari stigum af eðli kerfisins.

10.3 Kortlagning gagnasöfnunar/gagnalinda í landbúnaði

Aðgerðin felur í sér að kortleggja gagnasöfn/ gagnalindir í landbúnaði.

Lýsing: Til að unnt sé að framkvæma búvörusamninga og draga ályktanir um áhrif þeirra þarf að sækja og vinna með gögn úr ýmsum gagnasöfnum. Aðgerðin felur í sér að kortleggja uppbyggingu núverandi gagnasafna í landbúnaði sem þar skipta máli. Þegar kortlagning liggur fyrir verður tekin ákvörðun um hvort einfalda megi fyrirkomulagið í þeim tilgangi að efla stafræna þjónustu við fyrirtæki, framleiðendur og hagsmunaaðila, þannig að aðgengi sé veitt að sem bestum lausnum á hverjum tíma. Samhliða er tilgangurinn að auka öryggi og auðvelda meðhöndlun gagna í samskiptum gangasafna í landbúnaði.

Tillaga að samstarfsaðilum: Aðilar sem reka gagnasöfn sem falla undir ofangreint.

Tímarammi: 2024 – 2026

Árangursvísir: Kortlagning og tillögur að næstu skrefum liggja fyrir

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga en breytingar sem ákveðnar verða þarf að kostnaðarmeta áður en til þeirra kemur.

10.4 Upplýsingagjöf um stuðningskerfi landbúnaðarins

Aðgerðin felur í sér að auka upplýsingagjöf um núgildandi búvörusamninga og nýtt stuðningskerfi þegar það liggur fyrir.

Lýsing: Bæta þarf upplýsingar um búvörusamninga. Mikilvægt er að hafa upplýsingar aðgengilegar um hvernig kerfið virkar, hvað bændur þurfa að gera, og hvað þarf að uppfylla til að sækja um stuðning.

Aðgerðin er tvískipt. Annars vegar að bæta upplýsingagjöf um núgildandi búvörusamninga og hins vegar að veita ítarlegar upplýsingar um nýtt stuðningskerfi þegar það hefur verið samþykkt og innleiðing hafin sbr. aðgerðir 10.1 og 10.2.

Tillaga að samstarfsaðilum: Almennir notendur upplýsingasíðunnar.

Tímarammi: 2024 - 2028

Árangursvísir: Upplýsingasíða liggur fyrir

Fjármögnun: Innan ramma fjárlaga

